

Деякі аспекти формування граматичної компетентності при вивченні англійської мови

Ключник Руслан Максимович¹, Щолокова Ганна Володимирівна²,
Кулько Вікторія Анатоліївна³, Комліченко Альбіна Андріївна⁴,
Разінькова Міла Юріївна⁵

Опубліковано	Секція	УДК
29.12.2024	Освіта/Педагогіка	811.111-27:378.4

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14836766>

Анотація. У статті розглядаються деякі аспекти формування граматичної компетентності при вивченні англійської мови. Автори виходять з того, що вивчення граматики є обов'язковим для вільного володіння англійською мовою. Проаналізовано особливості граматики англійської мови як однієї з германських мов. Здійснено спробу порівняння особливостей граматики англійської та німецької мов. Запропоновано використовувати інші мови для порівняння з англійською. Порівнюються також англійська та українська мови. Фразові дієслова розглядаються як класичний приклад розбіжностей між англійською та українською граматичними системами. Автори зосередилися на окремих складних темах англійської граматики. Однією з таких тем є непряма мова, використання якої проілюстроване таблицею. Підкреслено важливість проєктної роботи на заняттях з англійської мови та висловлено припущення щодо можливості групової роботи. Запропоновано підготовку авторського мінідовідника в якості проєкту. Серед аутентичних матеріалів, які підходять для створення граматичних завдань, виокремлено матеріали з англомовних видань. Проаналізовано статтю *Spain plans 100% tax for homes bought by non-EU residents*, опубліковану BBC. Створено вправу на основі цієї статті та наведено правильні відповіді. Підкреслено лінгводидактичний потенціал аутентичних текстів. Зазначено, що вони знайомлять нас із особливостями життя в інших країнах, причому не лише у тих, мова яких вивчається. Запропоновано критерії відбору текстів для створення вправ: рівень складності, інтерес, достовірність, нейтральність. Проаналізовано етапи роботи з текстом та результати опанування граматики на кожному з цих етапів. Стаття може бути корисною викладачам англійської мови, здобувачам закладів освіти та всім, хто цікавиться англійською мовою та проблемами освіти.

¹ кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри глобальної економіки, Університет імені Альфреда Нобеля, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6787-275X>

² кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Університет митної справи та фінансів, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9396-9184>

³ старший викладач кафедри іноземної філології, перекладу та професійної мовної підготовки, Університет митної справи та фінансів, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1859-6418>

⁴ доктор філософії, викладач кафедри міжнародних економічних відносин, Університет митної справи та фінансів, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6357-7056>

⁵ кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного туризму та готельно-ресторанного бізнесу, Університет митної справи та фінансів, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1590-7428>

Ключові слова: викладання англійської мови, граматики, компетентність, масмедіа, текст, проект.

Some aspects of the formation of grammatical competence in learning English

Annotation. The article considers some aspects of the formation of grammatical competence in learning English. The authors proceed from the fact that the study of grammar is mandatory for fluency in English. The features of the grammar of English as one of the Germanic languages are analyzed. An attempt is made to compare the features of the grammar of English and German. It is proposed to use other languages for comparison with English. The English and Ukrainian languages are also compared. Phrasal verbs are considered as a classic example of differences between the English and Ukrainian grammatical systems. The authors focused on individual complex topics of English grammar. One of such topics is indirect speech, the use of which is illustrated in the table. The importance of project work in English classes is emphasized and assumptions are made regarding the possibility of group work. The preparation of an author's mini-guide as a project is proposed. Among the authentic materials suitable for creating grammar tasks, materials from English-language publications are singled out. The article *Spain plans 100% tax for homes bought by non-EU residents*, published by the BBC, is analyzed. An exercise based on this article is created and the correct answers are given. The linguodidactic potential of authentic texts is emphasized. It is noted that they inform us about the peculiarities of life in other countries, and not only in those whose language is being learnt. The criteria for selecting texts for creating exercises are proposed. Among them the level of complexity, interest, reliability and neutrality are distinguished. The stages of working with the text and the results of mastering grammar at each of these stages are analyzed. The article may be useful to English teachers, applicants to educational institutions and everyone who is interested in the English language and educational problems.

Key words: teaching English, grammar, competence, mass media, text, project.

Вступ

Вивчення іноземної мови, зокрема, англійської, важко уявити без опанування граматики. В останні десятиліття спостерігається значна кількість рекламних оголошень на кшталт «Англійська без граматики», автори яких обіцяють швидке опанування мови без вивчення граматичних правил. Користуючися науковим підходом та маючи певний досвід викладання іноземних мов, можемо стверджувати, що ідея про «необов'язковість» граматики є помилковою та шкідливою для педагогічної діяльності. Часто можна зустріти аргументи на кшталт «вивчення рідної мови відбувається без правил». Але такі твердження залишають поза увагою два факти: 1) рідна мова вивчається у дитинстві, коли у людини іншим чином функціонує головний мозок; 2) рідна мова вивчається здебільшого у мовному середовищі, де всі або майже всі використовують саме її. Тезу про те, що майже всі носії так чи інакше вчать мову і в школі, зокрема, опановуючи й граматику, ми навіть виносимо за дужки в рамках цієї аргументації.

Безперечно, певного рівня знань та вмій можна досягти без знання граматики або з поверхневим знайомством з граматиною. Але мовлення залишиться дуже примітивним та буде доречним лише у деяких ситуаціях, коли необхідно назвати найпростіші поняття у побутовому житті (наприклад, попросити якийсь предмет або розрахуватися на касі супермаркету). Професійне спілкування англійською мовою, яке вимагається від фахівця ХХІ століття, потребує ґрунтовного та свідомого вивчення граматики.

Даній проблематиці присвячують публікації І.М. Голопич, Л.Л. Мацепура, О.І. Андрюхіна, С.П. Деркач, О.В. Язловицька та інші дослідники. Утім, було би доцільно

розглянути дидактичні можливості порівняльної граматики англійської та інших германських мов (на прикладі німецької).

Метою статті є дослідити на конкретних прикладах деякі аспекти формування граматичної компетентності при вивчення англійської мови.

Результати

ГраMATика англійської мови не є унікальною, що зумовлено належністю англійської до германських мов. Відповідно, деякі риси, притаманні іншим германським мовам, можна знайти і в англійській. Утім, англійська характеризується високим рівнем аналітичності та фактичним зникненням флективності. Серед нечисленних винятків – відмінкові форми *him, her, them* тощо. ГраMATичні відношення в англійському реченні передаються вільними граматичними морфемами [1, с. 220]. Так, для вираження граматичних категорій використовуються допоміжні дієслова *to be, to have*, прийменники, частки тощо.

Класичним прикладом розбіжностей між граMATикою української та англійської мови є фразові дієслова. Якщо у слов'янських мовах засобом творення значенневих форм дієслова від одного кореня може виступати префікс, (наприклад: робити, зробити, заробити, підробити, відробити), то в англійській мові такими засобами творення є прийменник і прислівник. Значення утворених дієслів ми розуміємо несвідомо, зіставляючи значення стрижневого дієслова зі значенням «particle», адвербіальною або прийменниковою частиною [2, с. 114]. Фразові дієслова *to come back, to come across, to come from, to come up with* тощо відрізняються лише цією частиною, яка іноді інтуїтивно зрозуміла, а іноді абсолютно нелогічна з точки зору носія української мови. Відтак, ці та інші граматичні явища слід запам'ятовувати.

Формування граматичних навичок і вмінь іншомовного мовлення є складною розумовою діяльністю, у ході якої здійснюються складні мисленнєві операції, що включають порівняння, диференціації, знаходження спільних і відмінних рис у граматичних формах, їх розуміння та подальше використання граматичної інформації у мовленнєвих ситуаціях. Успішність виконання названих операцій залежить значною мірою від готовності здобувачів до функціонального узагальнення граматичних структур в ході вирішення комунікативних завдань в різних ситуаціях спілкування [3, с. 32]. У даному випадку бажано проводити паралелі між виучуваною мовою (англійською) та рідною (українською). Також вітається використання прикладів з інших мов, які вже вивчали здобувачі. У таблиці 1 наведемо приклади словосполучень німецькою та англійською мовами, які демонструють схожості та відмінності в германських мовах.

Таблиця 1

Словосполучення німецькою, англійською та українською мовами

Німецька мова	Англійська мова	Українська мова
<i>Das Internationale Komitee vom Roten Kreuz</i>	<i>The International Committee of the Red Cross</i>	Міжнародний комітет Червоного Хреста
<i>Der suspendierte südkoreanische Präsident</i>	<i>The suspended South Korean president</i>	Підозрюваний президент Південної Кореї
<i>Ein Kandidat wie kein zweiter</i>	<i>A candidate like no other</i>	Кандидат як ніхто інший
<i>Machtwechsel in Syrien</i>	<i>Change of power in Syria</i>	Зміна влади в Сирії

*Примітка: сформовано авторами на основі відкритих інтернет-джерел

Таблиця 1 демонструє, серед іншого, подібність у лексичній структурі англійської та німецької мов. Наприклад, подібною є лексика, пов'язана з політичними інституціями: *Kandidat / candidate, Komitee / Committee, Präsident / president* тощо. Але в рамках даного

дослідження нас цікавлять передусім співпадіння та розбіжності в граматиці. Можна запропонувати здобувачам виокремити та обміркувати їх.

1. Використання артиклів. У німецькій та англійській мовах вживання цієї частини мови багато в чому співпадає. У таблиці 1 знаходимо еквіваленти: *Das Internationale Komitee / The International Committee, Der ... Präsident / The ... president, Ein Kandidat / A candidate*. Таким чином, і означені, і неозначені артиклі в обох мовах вживаються схожим чином. Але німецькі означені артиклі вказують на рід та число іменника, чого немає в англійській мові.

2. Прийменники. В цілому їх використання є схожим: німецькому *von* (у даній таблиці бачимо *vom* від *von dem*) відповідає англійський *of*, а німецькому *in* – англійський *in*. Щоправда, є й відмінності. Німецьке слово *Machtwechsel* можна перекласти на англійську як *change of power*: наявність словосполучення з *of* у даному випадку вкотре демонструє аналітизм англійської мови.

Можна запропонувати здобувачам створити подібну таблицю індивідуально або в команді та проаналізувати відмінності у граматичних правилах двох або навіть трьох мов. Зрозуміло, що знання другої іноземної мови повинно бути достатнім для таких вправ.

Зосередимося на окремих складних темах англійської граматики. Так, однією з них вважається непряма мова (*reported speech*). Можна запропонувати здобувачам заповнити ілюстративну таблицю: зліва розміщуються речення з прямою мовою, а справа – порожні клітинки, у які треба вписати речення з непрямою мовою (таблиця 2).

Таблиця 2

Трансформація прямої мови в непряму

<i>Direct Speech</i>	<i>Reported Speech</i>
<i>Laura said 'I want to master new skills'</i>	<i>Laura said she wanted to master new skills</i>
<i>'I have never been here,' John said</i>	<i>John said he had never been there</i>
<i>'I'll phone you tomorrow,' he said</i>	<i>He said he'd phone me the next day</i>
<i>'I'm tired,' I said [4]</i>	<i>I told them (that) I was tired [4]</i>
<i>'Are you ready?' the nurse asked Joel [4]</i>	<i>The nurse asked Joel if/whether he was ready [4]</i>
<i>'I am having coffee,' Antony said</i>	<i>Antony said he was having coffee</i>
<i>'Water freezes at 0 degrees Celsius,' the professor said</i>	<i>The professor said water freezes at 0 degrees Celsius</i>

*Примітка: сформовано авторами з використанням [4]

Спираючися на такого роду ілюстративний матеріал, здобувачі можуть самостійно дати визначення граматичному явищу. Більше того, використовуючи приклади, можна з'ясувати важливу закономірність утворення непрямої мови: *In reported speech, we usually move the direct speech verb one step back in the past* [5]. Втім, із цього правила існують винятки, як-от останній приклад у таблиці 2. Чому ж *freezes* не перетворюється на *froze*? Твердження *Water freezes at 0 degrees Celsius* є загальновідомим фактом, відповідно, правило узгодження часів тут не діє. Те ж саме стосується й історичних подій, для яких залишається незмінним час *Past Simple*.

Необхідно звертати увагу й на простіші теми, які, тим не менш, також пов'язані зі складними моментами в англійській мові. Це вживання артиклів, ступенів порівняння прикметників, герундія чи інфінітива, граматичних часів. У цьому може допомогти метод проєктів. Він переважно орієнтований на самостійну діяльність студентів здобувачів (індивідуальну, парну або групову), яку вони виконують протягом певного періоду часу. Цей метод органічно поєднується з іншими формами роботи.

Виконання проєкту передбачає, з одного боку, використання набору, різних методів, навчальних інструментів, а з іншого, передбачає необхідність інтеграції знань, навичок для застосування знань з різних галузей науки, техніки, технологій, творчих

сфер [6, с. 74]. Говорячи про проектну роботу, спрямовану на опанування граматики, можна запропонувати підготовку авторського мінідовідника (щоправда, це вимагає значних зусиль, часу і, ймовірно, групової роботи). Меншими за обсягами є завдання підготувати доповідь на конференцію або провести медіамоніторинг, виписавши (з поясненнями) якомога більше прикладів на певне правило.

На нашу думку, серед матеріалів, які підходять для створення граматичних завдань, можна виокремити матеріали з англомовних видань (статті та відео). Наведемо приклад такої статті, опублікованої на сайті BBC у січні 2025 р. Для наших цілей вистачить навіть фрагменту статті, розміщеного нижче.

Spain is ____ (1) to impose a tax of up to 100% on the value of properties bought by non-residents from countries outside the EU, ____ (2) the UK.

Announcing the move, Prime Minister Pedro Sánchez ____ (3) the "unprecedented" measure was necessary to meet the country's housing emergency.

"The West faces a decisive challenge: To not become a society divided ____ (4) two classes, the rich landlords and poor tenants," he said.

Non-EU residents ____ (5) 27,000 properties in Spain in 2023, he told an economic forum in Madrid, "not to live in" but "to make money from them".

"Which, in the context of shortage that we are in, [we] obviously cannot allow," he added.

The move was designed to prioritise available homes for residents, the Spanish prime minister said.

Sánchez did not provide ____ (6) more details on how the tax would work nor a timeline for presenting it to parliament for approval, where he has often struggled to gather sufficient votes to pass legislation.

His office described the proposed measure as a way to limit the purchase of homes by "non-resident non-EU foreigners". In Spain, people are classed ____ (7) non-residents if they live in the country for less than 183 days in a single year.

It added: "The tax burden that they will have to pay in case of purchase ____ (8) increased up to 100% of the value of the property, in line with countries such as Denmark and Canada."

The Spanish government said the proposal would be ____ (9) "after careful study".

____ (10) total number of sales to foreigners, including people from inside the EU, makes up around 15% of the Spanish housing market - that's 87,000 out of 583,000 sales in 2023 - according to the Spanish property registry [7].

Як ми бачимо, у статті пропущені деякі слова. Можна запропонувати здобувачам самостійно заповнити пропуски. При цьому доцільно давати варіанти відповідей.

Таблиця 3

Варіанти відповідей для заповнення пропусків у тексті

1	A	plans	B	planning	C	planned	D	will plan
2	A	such as	B	so as	C	as	D	like
3	A	told	B	spoke	C	said	D	talked
4	A	into	B	in	C	for	D	to
5	A	have bought	B	had bought	C	bought	D	are buying
6	A	no	B	some	C	many	D	any
7	A	as	B	by	C	for	D	into
8	A	to be	B	will be	C	will have	D	will
9	A	finalised	B	final	C	finally	D	finish
10	A	A	B	-	C	Most	D	The

Правильні відповіді:

1. B. 2. A. 3. C. 4. A. 5. C. 6. D. 7. A. 8. B. 9. A. 10. D.

Як наочно видно на прикладі тексту, він може містити приклади використання різних правил. Крім того, на його основі можна продемонструвати як граматичні, так і лексичні аспекти використання мови. Не слід забувати й про лінгводидактичний

потенціал аутентичних текстів: вони знайомлять нас із особливостями життя в інших країнах, причому не лише у тих, мова яких вивчається. Розширення світогляду здобувачів – не остання задача, яку слід вирішувати, серед іншого, й на заняттях з іноземної мови.

На нашу думку, не будь-який текст підходить для створення вправ на кшталт тієї, яку ми запропонували вище. До текстів, які використовуються в якості навчального матеріалу, слід підходити досить критично, ретельно їх відбираючи. Враховуючи наші попередні дослідження, а також досвід викладання здобувачам різних спеціальностей, можемо запропонувати наступні критерії відбору текстів.

1. Рівень складності. Текст повинен відповідати тому рівню знань здобувачів, якого вони досягли або мають досягти. Переважну більшість текстів у масмедіа можна зрозуміти, маючи рівень B2 (іноді навіть B1). Для вивчення англійської мови на рівні C1 необхідно підбирати спеціалізовані тексти, але здобувачі, які навчаються на немовних спеціальностях, у переважній більшості не досягають такого рівня. Надто складний текст може демотивувати та викликати апатію. Якщо у тексті багато незнайомих слів, доцільно створити *vocabulary* після тексту.

2. Інтерес. Здобувачі, як правило, мають різноманітні інтереси, які часто виходять за межі їхніх освітніх програм. Так, майбутні економісти можуть цікавитися туризмом, інформаційними технологіями, мистецтвом. Здобувачі спеціальності «готельно-ресторанна справа та кейтеринг» можуть проявляти інтерес до інформаційних технологій, політики, історії тощо. Відповідно, текст має бути цікавим для групи або здобувача. Можливо, має сенс диференціювати завдання, пропонуючи для роботи кожному здобувачу ту тематику, яка цікавить його найбільше. При цьому не можна забувати про необхідність досягнення результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою: шукаючи можливості мотивувати здобувачів, не можна жертвувати необхідним лексичним мінімумом, передбаченим для спеціальності. Ми вважаємо, що необхідно дотримуватися розумного поєднання обов'язкових та вибіркових матеріалів у вивченні курсу іноземної мови.

3. Достовірність. Інформація, яка міститься у тексті, повинна відповідати сучасним реаліям та не містити явно хибної, недостовірної інформації. Ми усвідомлюємо, що інтернет-джерела часто містять помилки (у тому числі фактичні), які не завжди можна побачити та виправити. Таким чином, краще за все використовувати матеріали, опубліковані на сайтах відомих інформаційних агенцій або новинних ресурсів: *CNN*, *BBC*, *Sky News* тощо.

4. Нейтральність. Свобода слова в англomовному дискурсі є передумовою того, що в загальному доступі наявні матеріали, створені носіями різних світоглядів, прибічників різних політичних ідеологій, релігійних учень тощо. Якщо ми пропонуємо певний матеріал для здобувачів, ми повинні усвідомлювати, що деякі з них можуть бути незгодні з позицією автора. Відповідно, слід уникати явно пропагандистських джерел, спрямованих на переконання опонентів або консолідацію прибічників (у якості винятку можна використовувати такі тексти в якості ілюстративного матеріалу для майбутніх соціологів, політологів або журналістів). Помірний рівень заангажованості, на нашу думку, є допустимим, але в такому випадку краще дотримуватися плюралізму: наприклад, якщо ми використовуємо матеріали, створені прибічниками лейбористів, то слід звертатися і до матеріалів консервативного спрямування (якщо мова йде про політичні реалії Великої Британії).

Формування граматичної компетентності при роботі з текстом формується на всіх етапах цієї роботи: дотекстовому, текстовому та післятекстовому. Дотекстовий етап має ціллю мотивувати здобувача, налаштувати на роботу та подолати можливі труднощі сприйняття тексту. Даний етап передбачає пояснення викладачем, яким чином буде проходити робота та на які граматичні форми треба звернути увагу. Наприклад, можна

актуалізувати знання про герундій та інфінітив, якщо ці граматичні категорії мають істотне значення для розуміння даного тексту. Типи завдань, які можуть бути використані на даному етапі, включають роботу з заголовком, бо тема публіцистичної статті має власні мовленнєві особливості (відсутність вірних граматичних форм, опущення артиклів, економія мовних засобів); опрацювання нових лексико-граматичних одиниць; припущення про зміст статті та наявність у ній прикладів використання певних граматичних правил з огляду на заголовок тощо. Текстовий етап присвячено безпосередньому вивченню запропонованого матеріалу (читання, дослівний та / або літературний переклад, обговорення питань стосовно лексики та граматики) та виконання завдань, орієнтованих на засвоєння лексичних та граматичних одиниць. Типи завдань на даному етапі можуть бути різноманітними, з урахуванням здібностей студентів до роботи, їх рівня знань та кількості часу, розрахованого на роботу з текстом. Наприклад, знаходження еквівалентів до іншомовних слів чи, навпаки, заповнення пропусків у певних реченнях потрібними словами і виразами (саме це було продемонстровано нами вище), написання потрібних граматичних форм дієслів або ступенів порівняння прикметників у тексті [8, с. 93]. На післятекстовому етапі можна закріпити отримані знання, наприклад, запропонувавши зробити на підставі розглянутого тексту мініпрезентацію на тему, пов'язану з граматиною, наприклад «Використання *Passive Voice* в британській публіцистиці на прикладі статті...». Ми також вважаємо, що здобувачі на післятекстовому етапі можуть створити вправу, подібну до наведеної вище. А викладач може оцінити не лише правильність створення самої вправи, а і її актуальність для вивчення тієї чи іншої граматичної теми. Однією з поширених проблем, які трапляються у авторів вправ, є надто велика кількість пропусків у текстах, що значно ускладнює роботу з ними. Можливо, варто обмежитися одним чи двома пропусками в одному реченні.

Для розвитку творчих та дидактичних здібностей здобувачів можна запропонувати проектну роботу, пов'язану з пошуком прикладів використання граматичних правил у відкритих джерелах. Це можуть бути не лише статті в масмедіа. Здобувачі можуть використовувати наукові матеріали, технічні інструкції, відеоматеріали на *Youtube*. За умови успішної роботи результати цієї діяльності можуть стати основою підручника, навчального посібника, збірника вправ та інших дидактичних матеріалів (за умови включеності в цей проєкт викладача). При цьому на всіх етапах такої роботи слід підтримувати зв'язок з усіма учасниками та моніторити динаміку їх роботи і рівень зацікавленості у ній.

Висновки

Вивчення англійської мови дорослими здобувачами практично неможливо без опанування граматики. Граматика англійської мови не є унікальною, що зумовлено належністю англійської до германських мов. Ми виходимо з того, що англійська мова має високий ступінь аналітичності та майже позбавлена флективності, що проявляється у частому вживанні прийменників та фактичному зникненні відмінкових форм (за нечисленними винятками).

Формування граматичних навичок і вмінь іншомовного мовлення є складною розумовою діяльністю. Ми запропонували проводити паралелі між виучуваною мовою (англійською) та рідною (українською). Також можна використовувати приклади з інших мов, які вже вивчали здобувачі, що в рамках нашого дослідження продемонстровано на прикладі німецької мови. Елементи порівняльної граматики, на нашу думку, сприяють актуалізації знань з обох мов.

Важливе місце в опануванні граматики посідають тексти. Ми продемонстрували дидактичні можливості аутентичного тексту, зазначивши, що до відбору таких матеріалів необхідно застосовувати низку критеріїв. Серед іншого, слід дотримуватися

принципу нейтральності матеріалу. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці практичних вправ для закріплення набутих знань з граматики англійської мови.

Список використаних джерел

1. Голопич І.М. Граматичні труднощі перекладу юридичних текстів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6 грудня 2019 р.)*. С. 219–222.
2. Мацепура Л.Л., Андрюхіна О.І. Особливості використання фразових дієслів в англійській мові. *Актуальні питання філології та методики викладання мов*. 2020. Вип. 3 (15) ч. 1. С. 112–118.
3. Липчанко-Ковачик О.В, Варга Л.І., Фельцан І.М., Білак М.В. Особливості формування граматичних навичок у майбутніх вчителів іноземної мови. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 19. Т. 2. С. 31–33.
4. Reported speech: indirect speech. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
5. Grammar Reference. Reported Speech. *BBC Learning English*. URL: <https://www.bbc.co.uk/learningenglish/course/upper-intermediate/unit-2/tab/grammar>
6. Деркач С.П. Метод проектів у навчанні практичної граматики англійської мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Вип. 1 (50). С. 73-76. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.73-76
7. Davies M., Rhoden-Paul A., Copeland T. Spain plans 100% tax for homes bought by non-EU residents. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/cr7enzjrymxo>
8. Язловицька О.В. Використання ЗМІ у рамках когнітивно-комунікативного підходу до викладання іноземної мови. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов»*. 2021. Вип. 93. С. 90–95.